

ám nem eredetiek, s néha olyan érzése támad az olvasónak, hogy az önkifejezésnél nagyobb hangsúlyt kap az önsajnáltatás. Nem a lejegyzettek valódiságával vagy a formák klasszikus jellegével van a probléma, sőt talán épp ebben rejlik Nyerges költészetének erőssége. Az viszont, hogy a személyes fájdalmak közül mennyi az, ami igazán művészi módon lett kidolgozva, már vitatható.

Összességében ígéretes kötet tehát *Az elfelejtett ünnep*, szerzőjének kreativitása és sajátos formaművészete pedig dicsérendő. Egységes hangulata, átlátható képei mindenképp előnyre válnak, azonban talán ezekből adódóan egy kicsit változatosabb összkép jobban magával ragadta volna az olvasót. Ennek ellenére a kötet elolvasása után kijelenthetjük: Nyerges Gábor Ádám lírája fejlődik, jó úton jár a magas-költészet felé.

Karácsonyi Zsolt

A Krím

Orpheusz Kiadó
Budapest, 2015

Steinmacher Kornélia

OLDÁS ÉS KÖTÉS

A múlttal való szembenézés, a hagyománykeresés kísérlete zajlik Karácsonyi Zsolt *A Krím* című új verseskötetében, mely három versciklusra tagolódva (*Egy hét falun*, *A Fél-sziget*, *Idegen anyag*) hat év termését fogja egybe. A lírai én számára a gyökerekhez való közelebb jutás, önön kulturális meghatározottságának, összetevőinek ismerete mégsem ad igazi támpontot, épp ellenkezőleg: teherként nehezedik rá. A kötet

egyik hangsúlyos üzenete az, hogy a tudás és a megértés nem nyújthat biztonságot, minél szélesebb körű, minél több a világról, környezetünkről és önmagunkról szerzett ismeretünk, egyre mélyebbre juthatunk a kétségbeesésbe. A lírai én örökös ellentmondásokba ütközve, számtalan hagyomány közül egyiket sem igazán a magáénak tudva, a megismerés és a megértés teljességének lehetetlenségével szembesül: minél többet tud, annál inkább fokozódik benne az idegenség érzete. Felismeri, hogy ebben a világban nem mentesítheti magát az idegen érzéstől és a megismerés iránti olthatatlan vágytól: megpróbálja hát színre vinni mindazt, ami benne kavarg, pontosabban leírni, megosztani mindazt, ami megosztható. Közvetítővé kíván válni a külső világ számára, noha e mögött sem ezen képességébe vetett hite rejlik, sokkal inkább valami kényszerű késztetés.

A kötetben különös módon kapcsolódik össze a táj látványa – legyen az a versekben megszólaló hangok belső világa, „vidéke” vagy a természeti környezet – a versszövegekben konkrétan is megjelenő, gyakran megszemélyesített nyelvi szintekkel és a kötet egyéb elemeivel. Egymásba történő áttetszésük, az újabb és újabb analógiák sora áthatja az egész művet: „Kinyitom ezt a tájat, / mint a könyvet, és látom már, hogy egészen fehér” (*A táj megnyitása*). A Karácsonyi Zsolt verseskötetének első soraiból kitűnő gesztus – vagyis inkább képzet, üzenet, melyből a gesztus ered – mindhárom versciklusban újra és újra visszatér, ez a gondolatkör pedig nemcsak a ciklusokon túlra, hanem a köteten túlra is mutat: Karácsonyi Zsolt egész költészetére jellemző. A kötet és a táj közötti kapcsolat rögtön e nyitó versben megszűnik pusztá hasonlatként működni: a táj, a természeti környezet látványa nem csupán megkonstruálódik a nyelv által, hanem a különböző nyelvi elemek a versbeszéd szintjén egybecsúsznak, elegyednek, s így önmagukon túlra mutatnak.

Ez az elegyedés azonban mégsem lehet teljes, így alapvetően nem lehetőségként van jelen, hanem sokkal inkább az érthetőség, a hozzáférhetőség, a közvetítés kudarcaként. Eközben a folyamatosan születő, alakuló versnyelvben és az általa megképzett világban a jel és jelölő közötti kapcsolat kölcsönös függésként, rabságként, behatároltsággént tűnik fel, ami magát a nyelv használóját is rabná teszi: „rab némaságban és szóban, / a végül ki sem mondhatóban, / és rab vagy abban, amit mondtál, / ami csak az elmédben kószál, / hogy rab vagy, vagy hogy mégse rab vagy, / a képzelgésben, hogy szabad vagy, / hogy abban is, hogy vagy, és nem vagy, / hogy közelít, és aztán elhagy” (*Az ötödik pont*).

Az alakulás, átalakulás végtelenségében az örökkévalóság parttalanságot jelent, ahol az egymást követő változások érvénytelenítik az őket megelőző folyamatokat, meggátolva azok kiteljesedését. „Egyszerre épült égbolt és nem volt, egyszerre készült, és kiegészült, / ami még nem volt, rögtön elévült, befejeződés előtt kikészült” (*Egyszerre*). Ha ideális körülmények állnának is fenn, és teljesen szabadon mondhatnánk vagy írhatnánk le bármit, még ebben a teljes szabadságban is megtapasztalhatnánk magát a rabságot a nyelv adta korlátok által. Az ezen korlátokhoz, határokhoz köthető nyelvi sajátosságok gyakran társulnak peremvidékek látványának leírásával, illetve a periférikus létmód, élethelyzet megjelenítésével. Kiemelt szimbóluma ennek a Krímfélsziget, amely félszigeti mibenlétével egy sajátos, felemásra sikerült elegyedést eredményez, s alakulásához egyszerre kapcsolódnak hozzá pusztító és teremtő folyamatok, mind geológiai, mind civilizációs értelemben. A lírai ént egyszerre köti hozzá izgatott kíváncsiság az ismeretlen tájék iránt és valami különösen ismerős érzés, amely a saját hazájával kapcsolatos analógián keresztül jut felszínre. Megismerése azonban lehetetlen: a lírai én nem juthat el oda, ahogy önmaga „összetevőihöz” sincs közvetlen hozzáférése: „Akár a Krím egy jó lengyel szonettben, / Erdélyország is éppen úgy él bennem, / mint mesében a csukafogta róka. // Elképzelem, hogy szólok róla versben, / egy soha meg nem írható szonettben, / de elkapott és fogva tart azóta” (*Peremvers*). Az említett periférikus létmód sajátosan sűrűsödik össze az erdélyi identitásban: a lírai énen nagyon is sokféle tudás és kötődés találkozik. Az ősi kultúrákról szerzett ismeretek, a nagy civilizációk iránti érdeklődés ütközik a kisebbségi lélethelyzet megélésével, ahogy a nyugat-európai civilizációt ismerő alany azon különös vágyódása is, mely kelet felé mutat.

A kötet azt sugallja, hogy az érthető beszéd, a tökéletes közvetítésre való lázas törekvés a nyelv rabjává tesz minket, s minél inkább a nyelv birtokában és ismeretében van valaki, annál nagyobb súllyal nehezedik rá annak határai által önmaga határainak elviselhetetlensége, amelyben a végességet tapasztalhatja meg. A kifejezhetetlennel, a leírhatatlannal való találkozás elkerülhetlensége örökös kudarcérzetet okoz, így az alkotó számára a legjobb megoldás magának a kudarcnak, a töredékes-ségnek, a tökéletlenségnek a megörökítése – ambivalens módon ebben lehet a legsikeresebb. A közvetítés problémája azonban nemcsak a megragadhatóság, hanem a közérthetőség kérdésében is benne rejlik: ami elérhető a közvetítő számára, az nem feltétlenül érhető el a befogadó számára is. A nyelv tökéletlenségére és korlátaira a tudatosan beépített

stiláris törések, a költői képek egymásmellettiségének esetlegessége emlékeztetnek, miközben mindaz, amit megörökít – a versekben előtűnő entitások, a hozzájuk kapcsolódó vágyak és törekvések, az emberi lélek világa és a természeti környezet – egyaránt az esendőséget hirdeti.

A folyamatosan alakuló nyelvben és világban egymást feltételezik az épülés és a pusztulás folyamatai: valami új létrejötte nem lehetséges egyik nélkül sem, ugyanakkor ez adja a kiteljesedés hiányát is. A teljes megsemmisülés iránti vágy és annak felmagasztalása nem valamiféle nirvánabeli állapotot jelent, hanem inkább egy újraértelmezett panteisztikus gondolkodásmód alapján épül fel, amely szerint a teljes feloldódás lenne az elérni kívánt, tökéletesnek tekinthető állapot.

Ebben a sajátos panteizmusban minden szinten jelen van a feloldódás kudarca, és ebből a szempontból analógia fedezhető fel a kötet létrehozásával kapcsolatos szerzői, valamint az isteni teremtő gesztus között. Ahogy a szerző saját kudarcával néz szembe – azzal, hogy nem tudja megteremteni azt az állapotot, hogy maga a nyelv egy legyen a tájjal – úgy a versekben elő-előtűnő Istenről vagy inkább istenekről is kiderül, hogy nem képesek egygyé válni a világgal. Karácsonyi kifejezésével élve inkább omlanak, mint oldódnak, s így végtelen és időtlen jellemvonásaik dacára valamiképpen mégiscsak ki vannak téve az időnek azáltal, hogy ebben a világban ragadtak.

Hatalmuk végtelenségé is meginog: mintha eredeti szándékuk ellenére váltak volna ennek a világnak a részévé. Létük szükségszerűsége és hiábavalósága egyaránt felmerül, s közben megrendülni látszik a gondviselésbe vetett hit is: „hazugság és igazság lesz, / egymásnak feszül a kettő, / és csak nézi a Teremtő” (*Medáliák*); „Ha morzsaként már nem gyűjthetem össze / az őszt, a tavaszt, a többi múlt évszakot, / s mindazt, ami a felsejlő időtlen / tapasztalatként bennünk itt hagyott” (*Új kenyér, régi bor*); „Sétatér is lesz, Apolló-korzó, / ahol az oltárpultnál megtesszük tétjeinket. / Régvárt áldozathozatalt játszunk omló isteneinknek” (*Archaikus Apolló-korzó*).

Az Isten és az én közötti állandóan változó viszony, valamint az alternatív istenségek és ősi kultuszok jelenléte egy folyamatosan alakuló istenkeresés, az Istennel való kapcsolat reprezentációja is egyben, amely analógiát mutat az örökös átalakulásban lévő versnyelvvél is. Másfelől pedig a folyamatos ellentétezés és a különböző kultuszkörök bevonása, az azok sajátos torzítása mögött állhat az az üzenet is, hogy a hagyományokat megtartani csak úgy lehet, ha megbolygatjuk őket.

A teljes feloldódás kudarca a versekben egy másfajta, sajátos fenyegetést jelent: a rosszul elegyedés a beszennyeződés veszélyét hordozza, ami szintén felerősíti az én kiteljesedésének esélytelenségét. A lírai énnak állandóan szembesülnie kell azzal, hogy a látszat határozza meg, ez szervezi a világot, ez az egyik legnagyobb akadálya az önmagunkhoz és egymáshoz való hozzáférésnek. A látszathoz való ragaszkodás nem is tehet mást lehetővé, mint szilánkos, töredékes megismerést. Az ember önmaga legnagyobb ellensége: az idegenséget azért nem tudjuk száműzni magunkból, mert valójában nem is akarjuk ezt teljesen megtenni, s ezáltal ugyanúgy megmaradnak bennünk a határok, ahogy az általunk megkonstruált nyelv sem oldódhat fel teljesen a természetben.

A lírai én tragédiája a peremen ragadás – ahogy a leírt dolgok nem oldódhatnak fel egészen a kötetben, úgy a lírai én sem szabadulhat, nem juthat a peremen túlra. A teljesség csak az e világi létezésen túl, a halálban lehetséges, bárhova is vezessen az. Ez az egyetlen bizonyosság a kötetben: csak a megsemmisülésben számolható fel teljesen a látszat. Ennek az ideje azonban még nem jött el. Így marad a kényszerű túrés, közvetítés és elfogadás evilági kötöttsége. Többször visszatérő hasonlattal élve ez nem az emberi élet vágyott tele, ez még csak a pusztulás kezdete, az ősz lassú folyamata, amely – legalábbis ebben a kötetben – nem ér véget: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel, ne bizakodj, / ez még nem a pokol, // őszi egek felé tárulhat bármikor, / és ha bezárom, úgy sem felejtet el” (*A táj megnyitása*). Karácsonyi Zsolt verseskötete azt nyújtja, amit ígér: felejthetetlen élményt a kötet nyitott szívű olvasójának, aki bebarangolva a versek teremtette, örökös változásban lévő világot, egészen újszerű nézőpontból csodálkozhat rá mindarra, ami körülveszi és ami benne lakozik – s ami a kötetet olvasván is formálódik.